

Jacek Błaszczyk

**NACZYNIĘ Z WYOBRAŻENIAMI PTAKÓW
Z WOLI ŁOBUDZKIEJ, STAN. 1, GMINA SZADEK**

Cmentarzysko w Woli Łobudzkiej, z którego pochodzi naczynie będące przedmiotem niniejszego opracowania, znajduje się na dość wysokiej wydmie położonej w lesie po wschodniej stronie drogi Przyrownica-Magnusy, w odległości około 350 m na południe od szkoły podstawowej w Przyrownicy (rys. 1). Stanowisko to znane jest od dawna. W literaturze występuje pod nazwą Przyrownica, stan. 1¹, lub Wola Łobudzka stan. 1². Pochodzą stąd materiały: kultury pucharów lejkowatych³, kultury łużyckiej⁴, kultury pomorskiej⁵ i kultury przeworskiej⁶. Znaczna część stanowiska uległa zniszczeniu przez prowadzoną na dużą skalę eksploatację piasku⁷.

Podejmowane trzykrotnie badania ratownicze pozwoliły zabezpieczyć 106 zespołów grobowych. Zabytki z 49 grobów odkrytych podczas badań przeprowadzonych przez Marię Majdową w latach 1965–1966 i 1972–1973 przechowywane są w zbiorach Muzeum w Pabianicach (pod nazwą Przyrownica,

¹ E. Kaszewska, *Kultura przeworska w Polsce środkowej*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 1974, Ser. archeologiczna (dalej Prace i Materiały MAiE), nr 22, s. 201.

² T. Łaszczyńska, H. A. Ząbkiewicz-Koszańska, *Osadnictwo na terenie powiatu sieradzkiego w okresie starożytności*, Studia i materiały do dziejów ziemi sieradzkiej, t. 1, Sieradz 1962, s. 52, 90.

³ H. Wiklak, *Neolit w Polsce środkowej*, Prace i Materiały MAiE, 1975, nr 22, s. 73.

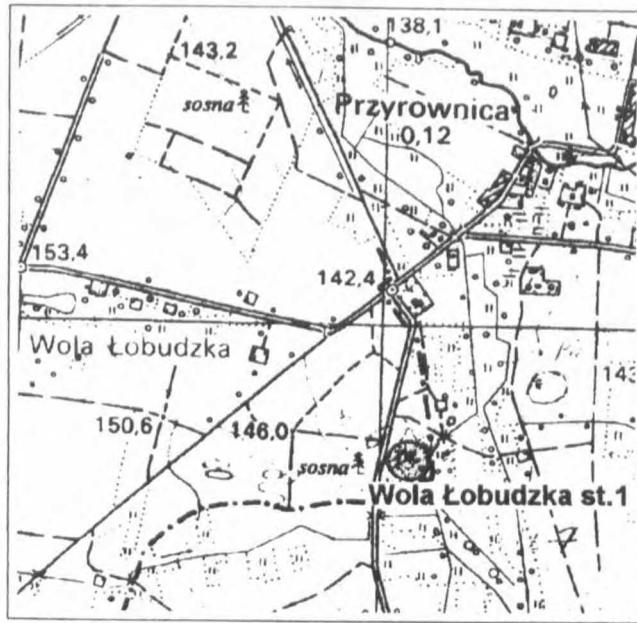
⁴ H. Wiklak, *Początki kultury łużyckiej w Polsce środkowej*, „Acta Archaeologica Lodziensia” 1963, nr 12, s. 103; Z. Kaszewski, *Kultura łużycka w Polsce środkowej*, Prace i Materiały MAiE, 1975, nr 22, s. 129.

⁵ I. Jadczykowa, *Kultura wschodniopomorska i kultura grobów kloszowych w Polsce środkowej*, Prace i Materiały MAiE, 1974, nr 22, s. 173, 176, 177.

⁶ Kaszewska, *Kultura przeworska...*, s. 201.

⁷ Nieliczne zabytki z dokonywanych przypadkowo odkryć znajdują się w zbiorach Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Muzeum w Pabianicach, w Muzeum Okręgowym w Sieradzu oraz w zbiorach Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego.

stan. 1)⁸. W zbiorach Instytutu Archeologii UŁ znajdują się materiały (wyposażenie 57 grobów) z badań prowadzonych przez autora w latach 1986–1988⁹.

Rys. 1. Lokalizacja stan. 1 w Woli Łobudzkiej

Jednym z ciekawszych odkryć dokonanych już w pierwszej fazie badań ratowniczych podjętych w roku 1986 był grób nr 3, w którym znajdowało się naczynie z wyobrażeniami ptaków. Ze względu na unikalny charakter tego naczynia warto całemu zespołowi poświęcić nieco uwagi.

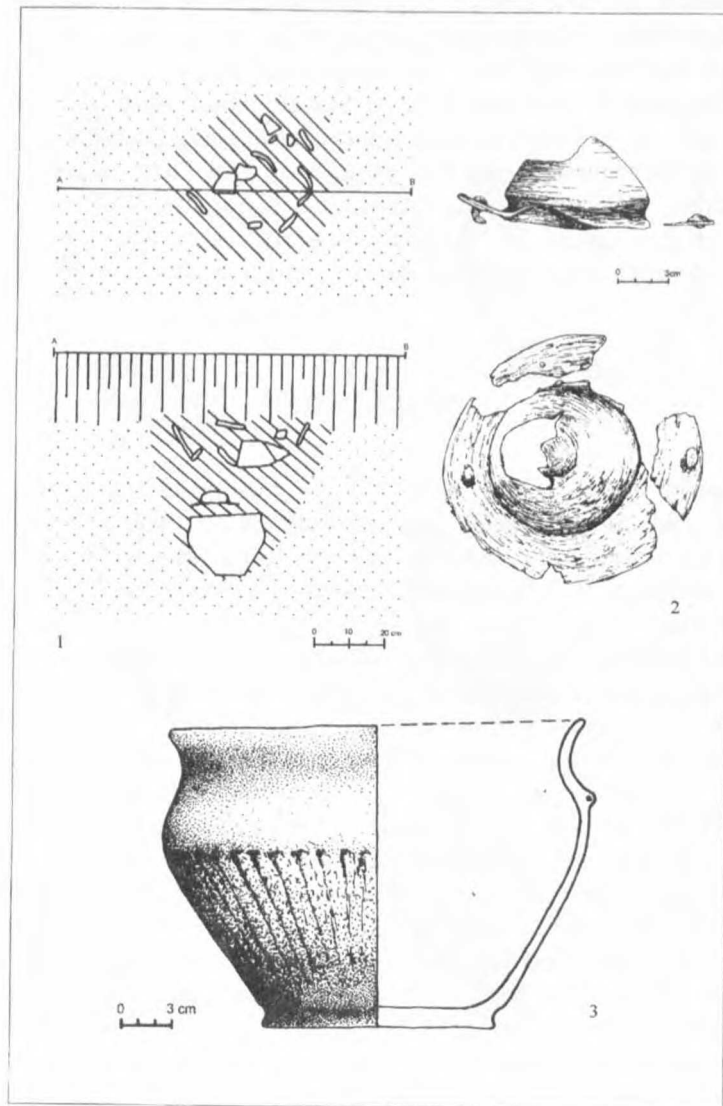
Grób nr 3 (tabl. I, 1), w którym znalezione zostało interesujące nas naczynie, znajdował się na głębokości około 20 cm od powierzchni gruntu. Jama grobowa miała owalny kształt, a jej średnica wynosiła około 50 cm. Wypełnisko jamy stanowił piasek o ciemnoszarej, prawie czarnej barwie, zawierający liczne fragmenty węgli drzewnych (resztki stosu ciepłopalnego?). W przekroju wkop jamy grobowej miał zarys głębokiej niecki o ściankach ukośnie wcinających się w całość. Dno wkopu znajdowało się na głębokości około 60 cm od powierzchni gruntu.

⁸ M. Majdowa, *Sprawozdanie z badań*, „Informator Archeologiczny”, Badania 1972, Warszawa 1973, s. 157; *taż*, *Sprawozdanie z badań*, Informator Archeologiczny”, Badania 1973, Warszawa 1974, s. 155.

⁹ Materiały z badań ratowniczych prowadzonych w latach 1986–1987 zostały opracowane przez p. Tomasza Andrzejewskiego w pracy magisterskiej pt. *Wola Łobudzka. Cmentarzysko kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich*, Łódź 1989.

Tablica I

Wola Łobudzka, gm. Szadek, stan. 1, Grób nr 3
1 – plan i przekrój grobu, 2 – umbo żelazne, 3 – popielnica

W górnej części wypełniska jamy grobowej w warstwie o grubości 10–15 cm znajdowały się ułamki sześciu naczyń wykonanych bardzo niestarannie z gliny o brązowej barwie. Naczynia te do jamy grobowej trafiły we fragmentach i najprawdopodobniej były intencjonalnie potłuczone poza obrębem grobu. Za taką interpretacją przemawia brak wielu ich fragmentów oraz wyraźne ślady wtórnego przepalenia, widoczne na dwóch przystawkach. W spągu tej warstwy znajdowały się również ułamki naczyń z wyobrażeniem ptaków. Prawdopodobnie naczynie to zostało zniszczone w obrębie jamy grobowej, gdyż w jej wnętrzu znaleziono niemal wszystkie jego ułamki. Na dnie jamy grobowej ustawiona była popielnica, nad którą umieszczone było żelazne umbo. Pod umbem natrafiono na kilka niewielkich fragmentów żelaznego imacza tarczy. We wnętrzu popielnicy znajdowała się dość duża ilość słabo przepalonych kości ludzkich (szczątki mężczyzny w wieku około 25 lat)¹⁰.

INWENTARZ

Naczynie 1 (tabl. II, 1) dość dużych rozmiarów (największe wśród zrekonstruowanych przystawek) ma esowaty profil. Średnica brzuśca jest nieco większa od średnicy wylewu, załom brzuśca znajduje się na około $\frac{3}{4}$ wysokości naczynia. Wykonane jest z dość dobrze wypalanej gliny o brązowej barwie. Powierzchnia brzuśca poniżej załomu jest chropowata, natomiast górna część brzuśca i szyjka ma powierzchnię lekko gładzoną.

Naczynie 2 (tabl. II, 2) ma esowaty profil. Brzusiec o lekko chropowatej powierzchni ma załom w połowie wysokości naczynia. Średnica brzuśca zbliżona jest do średnicy wylewu. Dno naczynia jest płaskie. Naczynie to wykonane jest bardzo niestarannie z gliny o brązowej barwie.

Naczynie 3 (tabl. II, 3) ma baniasty, prawie kulisty brzusiec i krótką wywiniętą na zewnątrz szyjkę. Średnica wylewu jest nieco mniejsza od średnicy brzuśca. Dno jest uformowane w rodzaj krótkiej nóżki. Naczynie to wykonane jest bardzo niestarannie z gliny o brązowoszarej barwie. Powierzchnia brzuśca jest lekko chropowata.

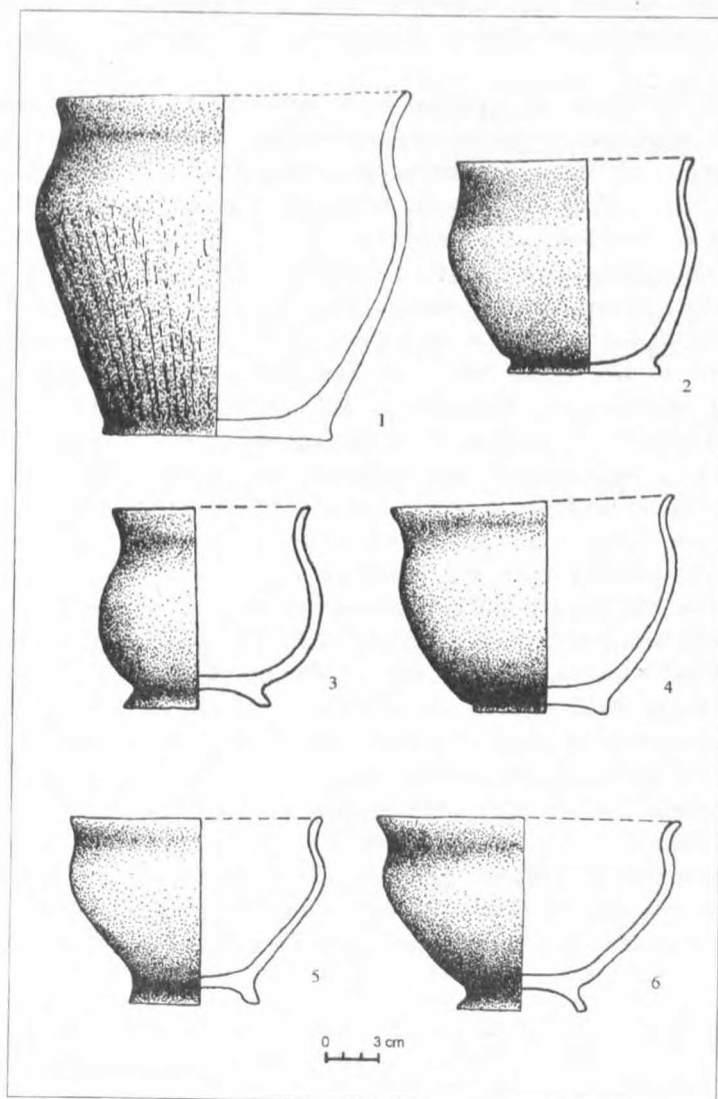
Naczynie 4 (tabl. II, 4) – puchar o esowatym profilu, z wyraźnie wyodrębnionym dnem w kształcie niskiej nóżki. Naczynie to wykonane jest z gliny o czerwono-brązowej barwie, powierzchnię ma niezbyt starannie wygładzoną. Na powierzchni brzuśca widoczne są ślady wtórnego przepalenia.

Naczynie 5 (tabl. II, 5) – puchar o esowatym profilu na niskiej nóżce. Średnica wylewu naczynia jest nieco mniejsza od średnicy brzuśca. Naczynie

¹⁰ Analizę kości wykonała dr Alicja Śmiszkiewicz-Skwarśka z Katedry Antropologii UŁ. Wyniki analizy są zawarte w odrębnym artykule.

Tablica II

Wola Łobudzka, gm. Szadek, stan. 1, Grób nr 3
1-6 - zrekonstruowane przystawki

to jest wykonane z gliny o jasnobrązowej barwie. Powierzchnia brzuśca jest lekko chropowata.

Naczynie 6 (tabl. II, 6) – puchar o esowatym profilu na niskiej nóżce. Średnica wylewu jest nieco większa od średnicy brzuśca. Naczynie wykonane jest bardzo niestarannie z gliny o brązowoszarej barwie. Powierzchnia naczynia jest lekko chropowata, ze śladami wtórnego przepalenia.

Naczynie 7 (tabl. III, 1) – puchar na wysokiej pustej cylindrycznej nóżce. Naczynie o starannie wygładzonej powierzchni ma brzusec w kształcie wycinka kuli i wyraźnie wyodrębnioną, wychyloną na zewnątrz szyjkę. Wykonane jest z gliny o czerwobrązowej barwie. Trzy rozmieszczone symetrycznie kolankowate ucha umocowane są na czopy wpuszczane w otwory znajdujące się u nasady szyjki i na największej wydętości brzuśca. Brzusec naczynia zdobi ornament podzielony przez ucha na trzy części. Pierwsza część ornamentu jest wykonana za pomocą stempelków i przedstawia cztery pływające po wodzie ptaki (tabl. III, 2a). Pas półksiężycowatych dołków tworzy linię wody (fale?). Widoczne ponad nią sylwetki ptaków wykonane są najprawdopodobniej jednym stemplem (być może są to odciski ozdoby?). Najdokładniej przedstawiona jest sylwetka pierwszego ptaka, który ma zaznaczony tułów, dość długą wyprostowaną szyję i głowę. Drugi z ptaków ma zaznaczoną szyję i głowę. Sylwetka trzeciego ptaka to część tułowia, szyja i głowa; czwarty ptak ma zaznaczoną jedynie głowę. Głowy przedstawionych na naczyniu ptaków zwrócone są w lewo. Na głowie każdego ptaka krótkimi kreskami zaznaczone są czubki¹¹. Sylwetki ptaków rozdzielają pionowe żłobki wykonane odciskami przedmiotu (ozdoby?) o karbowanej krawędzi. Druga część ornamentu to motyw geometryczny w postaci linii łamanej umieszczonej w polu obramowanym dwoma równoległymi żłobkami (tabl. III, 2b). Linię łamaną zaczyna pojedynczy rowek. Dalej znajduje się pas półksiężycowatych dołków obramowanych liniami rytymi. Linię kończą pojedyncze żłobki. Tu też znajdują się dwie główki ptaków wykonane za pomocą stempelka w podobny sposób, jak w pierwszej części ornamentu. Trzecia część ornamentu (tabl. III, 2c) to motyw geometryczny w postaci łamanego pasma umieszczonego w polu obramowanym dwiema równoległymi

¹¹ Zdaniem prof. dr. hab. Janusza Markowskiego z Zakładu Kręgowców UŁ kształty ptaków są dość charakterystyczne i może to stanowić pewną podstawę do określenia ich gatunku. Jeżeli przyjmiemy, że na naczyniu przedstawione są pływające ptaki wodne występujące na terenie Polski, to w grupie tych ptaków charakterystyczne czubki na głowach posiadają jedynie perkozy (*Pediceps cristatus*), czernica (*Aythya fuligula*), nurogęś (*Mergus merganser*) i szlachar (*Mergus serrator*). Przy założeniu, że rysunki ptaków mają w przybliżeniu zachowane proporcje, to sylwetka pierwszego ptaka przedstawionego na naczyniu jest najbardziej zbliżona kształtem do perkoza, który w przeciwieństwie do pozostałych wymienionych wyżej ptaków ma dość długą i prostą szyję.

liniami rytymi. Początkowo pasmo to składa się z trzech rowków. Środkową część pasma tworzą półksiężycowate dołki obramowane liniami rytymi. Na końcu znajduje się pas złożony z czterech rowków.

Popielnica (tabl. I, 3) – naczynie szerokootworowe, o esowatym profilu, z wyraźnie zaznaczonym załomem brzuśca. Krawędź naczynia jest wywinięta na zewnątrz. Wyraźnie wyodrębnione dno tworzy rodzaj niskiej stopki. Brzusiec powyżej załomu i przy dnie naczynia ma powierzchnię gładką. W środkowej części brzuśca o chropowatej powierzchni znajdują się pionowe, dość szerokie i płytkie rowki nieco przypominające obmazywanie. Na załomie brzuśca umieszczone są dwa małe uszka. Naczynie to wykonane jest z dobrze wypalanej gliny o ciemnej, prawie brunatnej barwie.

Umbo (tabl. I, 2) wykonane jest z żelaza. Posiada niezbyt wysoki, wygięty do środka kołnierz oraz dość wysoką kopułę. Na szerokim brzegu umba zachowane są dwa nity. Ich ustawienie sugeruje, że umbo przymocowane było do tarczy trzema nitami.

Imacz tarczy, wykonany z żelaza, zachowany jest w kilku niewielkich fragmentach nie dających podstawy do rekonstrukcji.

Przepalone kości ludzkie – słabo przepalone, szczątki mężczyzny w wieku około 25 lat.

Zabytki znalezione w grobie mają liczne analogie na wielu stanowiskach kultury przeworskiej. Popielnicę i naczynia zrekonstruowane z fragmentów wydobytych z górnej części grobu zaliczyć można do dwóch grup. Pierwszą tworzą naczynia o esowatym profilu (popielnica oraz naczynia 1 i 2). Najbliższe analogie dla tego typu naczyń znajdują się w materiałach z cmentarzyska w Spicymierzu, woj. konińskie, z grobów nr 28, 86, 139, 165 i 171¹², oraz w Korzeniu, woj. plockie (grób nr 15)¹³. Pozostałe pięć naczyń to puchary, wśród których wyróżnić można trzy odmiany. Pierwszą odmianą jest puchar o baniastym brzuścu (naczynie nr 3), dla którego analogią może być podobne naczynie z grobu nr 31 ze Spicymierza¹⁴. Druga odmiana to puchary o esowatym profilu (naczynia nr 4, 5, 6). I dla tej odmiany liczne analogie mamy z cmentarzysk w Spicymierzu¹⁵ i Korzeniu¹⁶. Podobne naczynie znaleziono również

¹² A. Kietlińska, T. Dąbrowska, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego we wsi Spicymierz, pow. Turek*, „Materiały Starożytne” 1963, t. 9, s. 148, tabl. III, rys. 1, tabl. XII, rys. 4, tabl. XXIV, rys. 1.

¹³ A. Kempisty, *Ciałopalne cmentarzysko z późnego okresu rzymskiego w miejscowości Korzeń, pow. Gostynin*, „Materiały Starożytne” 1968, t. 11, tabl. IX, rys. 1.

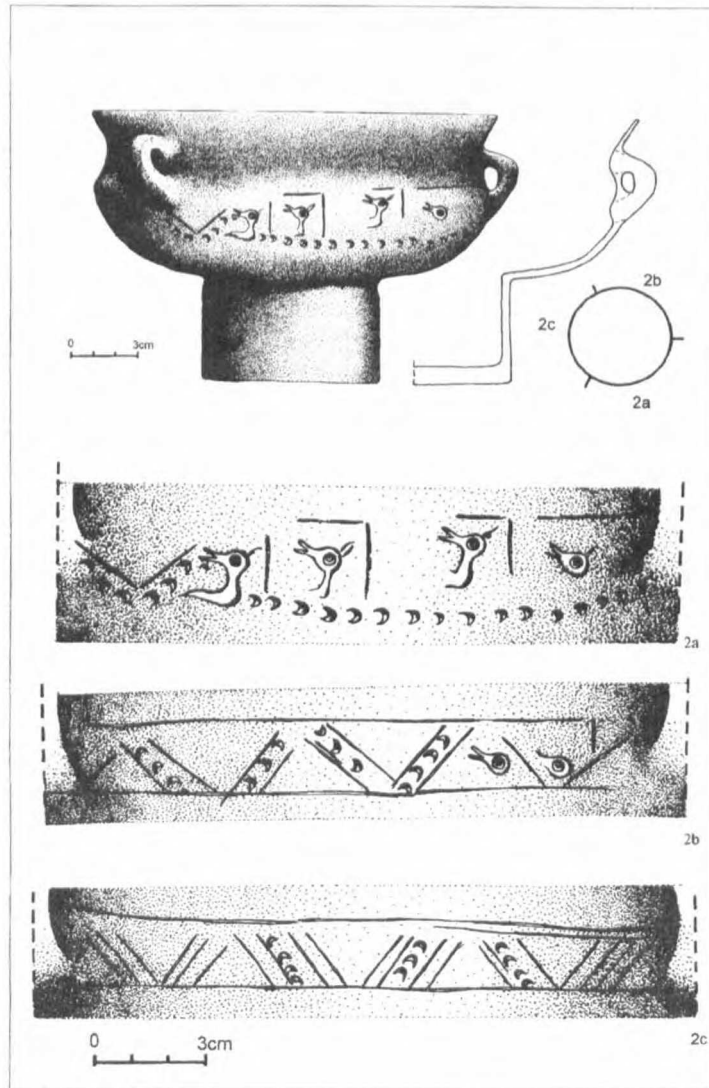
¹⁴ Kietlińska, Dąbrowska, *Cmentarzysko...*, tabl. IV, rys. 16.

¹⁵ Tamże, tabl. XXXVI, rys. 16.

¹⁶ Kempisty, *Ciałopalne...*, tabl. IV, rys. 4.

Tablica III

Wola Łobudzka, gm. Szadek, stan. 1, Grób nr 3
1 – puchar na nóżce, 2a, b, c – rozwinięcie ornamentu

w Wólce Łasieckiej¹⁷ oraz w Zadowicach, stan. 1, w grobie nr 173¹⁸. Naczynie nr 7 reprezentuje trzecią odmianę pucharów. Podobny kształt ma naczynie znalezione w grobie 15 w Korzeniu¹⁹. Analogiczny typ reprezentują naczynia z grobów książęcych z Wrocławia-Zakrzowa²⁰.

Umbo (wprawdzie słabo zachowane) jest najlepszym elementem, na podstawie którego można określić chronologię grobu. Przez M. Jahna umba tego rodzaju zaliczone są do typu 8²¹. Analogiczne znaleziska występują na wielu cmentarzyskach; np. na cmentarzysku w Korzeniu, woj. płockie, umba tego typu stanowią najliczniejszą grupę i datowane są na okres późnorzymski (połowa III–IV w.)²². Podobnie datowane są umba znalezione w grobie nr 26 i 189 w Spicymierzu, woj. konińskie²³, oraz w grobie nr 13 w Trupiance²⁴. Chronologię omawianego zespołu można więc określić na późny okres rzymski – na drugą połowę III w. – pierwszą połowę IV w. (fazy C₂ i C₃).

Znacznie trudniejszym do rozwiązania problemem jest interpretacja treści rysunku znajdującego się na naczyniu nr 7, ponieważ rysunki zwierząt na naczyniach kultury przeworskiej są niezmiernie rzadkie. Znane są wyobrażenia zwierząt na naczyniu z Białej, woj. łódzkie (wyobrażenie koni)²⁵, z Zadowic (wyobrażenie jeleni)²⁶ oraz Babimostu, woj. zielonogórskie (scena polowania na jelenie)²⁷. Poza obszarem kultury przeworskiej z terenu Polski wyobrażenia zwierząt występują na naczyniu kultury oksywskiej z Gołębiewa Wielkiego, woj. gdańskie (jeleń, tur, wąż?)²⁸ oraz na naczyniach kultury zachodniobałtyckiej z Kurklanek²⁹ woj. suwalskie (wyobrażenie

¹⁷ M. Gozdowski, *Osada z okresu rzymskiego w Wólce Łasieckiej pow. Łowicz, w świetle badań w 1952 r.*, „Materiały Starożytne” 1956, t. 1, tabl. LXV, rys. 5.

¹⁸ E. Kaszewska, *Materiały z cmentarzyska w Zadowicach pow. Kalisz*, *Prace i Materiały MAiE*, 1961, nr 6, s. 192, 285, tabl. III, rys. 1.

¹⁹ Kempisty, *Ciałopalne...*, tabl. VIII, rys. 5.

²⁰ I. Kramarkowa, *Groby książęce z III/IV w.n.e. we Wrocławiu Zakrzowie w stulecie odkryć*, „Silesia Antiqua”, 1990, t. 32, s. 81–174.

²¹ M. Jahn, *Die Bewaffnung der Germanen in der älteren Eisenzeit etwa von 700 v. Chr. bis 200 n. Chr.*, Würzburg 1916, s. 176, tabl. III, rys. 8.

²² Kempisty, *Ciałopalne...*, s. 401, tabl. VI, rys. 5, tabl. XXII, rys. 6.

²³ Kietlińska, Dąbrowska, *Cmentarzysko...*, s. 148, 171, tabl. III, rys. 9, tabl. XXVII, rys. 7.

²⁴ E. Kaszewska, *Cmentarzysko z późnego okresu rzymskiego w Trupiance, pow. Łódź*, *Prace i Materiały MAiE*, 1971, nr 18, s. 222, tabl. VIII, rys. 2.

²⁵ T. Makiewicz, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Białej pow. Łódź*, *Prace i Materiały MAiE*, 1970, nr 17, s. 175–228.

²⁶ A. Abramowicz, *Rysunek figuralny na późnolateńskim naczyniu z Zadowic, pow. Kalisz*, [w:] *Na dziesięciolecie łódzkiego ośrodka archeologicznego*, Łódź 1956, s. 35–42.

²⁷ J. Kostrzewski, *Wielkopolska w pradziejach*, Poznań 1955, s. 250, ryc. 735.

²⁸ M. Pietrzak, L. Łuka, *Cmentarzysko ze starszego okresu rzymskiego w Gołębiewie Wielkim pow. Gdańsk*, „Pomorania Antiqua” 1974, t. 5.

²⁹ W. Gaerte, *Urgeschichte Ostpreussen*, Königsberg 1929, s. 172, ryc. 122b, f.

jeleni) i Nikutowa, woj. olsztyńskie (wyobrażenie psów?)³⁰. Natomiast na naczyniach należących do kultury wielbarskiej ornamentyka figuralna nie występuje³¹. Nawet jeśli gatunki zwierząt przedstawionych na tych naczyniach określono błędnie, to oprócz jednego rysunku (domniemany wąż na naczyniu z Gołębiewa Wielkiego) widzimy na nich duże zwierzęta czworonożne. Z terenu Polski, z obszaru zajętego przez kulturę przeworską i inne jej współczesne kultury, brak jest wyobrażeń ptaków mogących stanowić analogię dla rysunku umieszczonego na naczyniu z Woli Łobudzkiej.

Równie rzadkie są wyobrażenia ptaków poza obszarem Polski. Rysunek ptaka (wykonany jednak odmienną techniką) znajduje się na ręcznie lepionym naczyniu datowanym na późny okres rzymski z Oberwiederstedt z Niemiec³². Dwa naczynia (datowane na późny okres lateński), na których znajdują się całe rzędy ptaków, znaleziono w Danii³³.

W okresach poprzedzających kulturę przeworską z obszaru Polski znamy wiele przykładów naczyń, na których występują rysunki zwierząt. Na naczyniach kultury łużyckiej wśród dość licznych wyobrażeń różnego rodzaju zwierząt brak jest rysunków ptaków, mamy natomiast dość dużą liczbę glinianych figurek ptaków³⁴, a zwyczaj sporządzania takich figurek w kulturze przeworskiej był znany, co potwierdza znalezisko z Sobocisk, woj. wrocławskie³⁵. Również w kulturze pomorskiej występują naczynia zdobione rysunkami zwierząt, a wśród nich pojawiają się niekiedy rysunki ptaków. Na przykład w Mirosławicach, woj. piłskie, znaleziono naczynie, na którym umieszczony jest skomplikowany rysunek przedstawiający drzewo z siedzącymi na nim ptakami i znajdującą się pod nim grupę zwierząt (wśród których są również ptaki)³⁶. Równie interesujący rysunek znajduje się na naczyniu ze Starogardu Gdańskiego, na którym w trójkątnych polach umieszczone są ryte rysunki czworonożnych zwierząt i w oddzielnych polach rysunki ptaków³⁷.

³⁰ Tamże, s. 172, ryc. 122c, d, e; *Prahistoria ziem polskich*, red. J. Wielowiejski, t. 5, Wrocław 1981, s. 441.

³¹ R. Wołągiewicz, *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin 1993, s. 23.

³² R. Laser, *Die Brandgräber der Spätromischen Kaiserzeit im nördlichen Mitteledeutschland*, Bd. 1, Berlin 1965, s. 118–119, tabl. 28, rys. b.

³³ F. Schlette, *Germani mezi Thorsbergem a Ravennou*, Praha 1977, rys. 55.

³⁴ B. Gediga, *Motywy figuralne w sztuce ludności kultury łużyckiej*, Wrocław 1970, s. 40–60.

³⁵ C. Pescheck, *Die frühwandalische Kultur in Mittelschlesien (100 vor bis 200 nach Chr.)*, Leipzig 1939, s. 172, rys. 122 b, f, c, d, e.

³⁶ L. J. Łuka, *Obrządek pogrzebowy u plemion kultury wschodniopomorskiej na Pomorzu Gdańskim*, cz. 2, „Pomorania Antiqua” 1971, t. 3, s. 79.

³⁷ J. Kmiecicki, *Ciekawe naczynie kultury pomorskiej ze Starogardu, pow. Starogard Gdański*, „Wiadomości Archeologiczne” 1954, R. XX, s. 82.

Jednakże wymienione wyżej przykłady naczyń kultury łużyckiej i pomorskiej to zabytki znacznie starsze, a ich związek ze znaleziskiem z Woli Łobudzkiej może dotyczyć jedynie faktu występowania na nich rysunków ptaków. Warto podkreślić, że na żadnym naczyniu nie występują wyobrażenia ptaków pływających po wodzie, a jedynie ptaki chodzące po ziemi lub siedzące na drzewach.

Chociaż wydaje się to bardzo prawdopodobne, wyobrażeń zwierząt pojawiających się sporadycznie na naczyniach nie można w sposób jednoznaczny i bez zastrzeżeń powiązać z funkcjonującymi w pradziejach wierzeniami. Rysunki pojedynczych zwierząt mogły być przecież umieszczane na naczyniach tylko w celu ich przyozdobienia, a rysunki narracyjne przedstawiające grupy ludzi i zwierząt mogą po prostu ilustrować zwykłe zdarzenia z codziennego życia.

W literaturze dominuje jednak pogląd o specjalnym (kultowym) przeznaczeniu tak zdobionych naczyń, a przedstawiane na nich sceny najczęściej interpretowane są jako ilustracje do obrzędów związanych z kultem zwierząt lub obrzędami, w których istotną rolę spełniały zwierzęta. Taką interpretację w pewnym stopniu może uzasadniać fakt, że rysunki zwierząt występują niezwykle rzadko i w dodatku na naczyniach, z których wszystkie znaleziono na cmentarzyskach. Również znane z wielu stanowisk pochówki zwierząt nie różniące się formą od „normalnych grobów” zawierających szczątki ludzkie oraz dość często stwierdzana wśród spalonych kości ludzkich obecność przepalonych kości zwierzęcych może potwierdzać istnienie kultu zwierząt, albo też może świadczyć o ścisłym związku zwierząt z panującymi wówczas wierzeniami³⁸.

Na naczyniu z Woli Łobudzkiej bez wątpienia przedstawione są ptaki pływające po wodzie. Jednak brak analogii bardzo utrudnia interpretację treści rysunku.

Pytania: Dlaczego sylwetki ptaków rozdzielone są pionowymi rowkami? Czy celowo twórca naczynia sylwetkę tylko jednego ptaka przedstawił dokładnie, a pozostałe fragmentarycznie? Jeśli tak, to co one symbolizują? Czy ornament geometryczny widoczny na naczyniu posiadał jakieś znaczenie symboliczne? – pozostają nadal bez jednoznacznej odpowiedzi.

Wiele informacji o znaczeniu zwierząt w wierzeniach ludowych dostarczają źródła etnograficzne z terenu całej Europy. Ptaki pojawiające się w wierzeniach ludowych prawie zawsze są związane z kultem zmarłych. Na przykład na Słowenii powszechnie wierzono, że dusza zmarłego przyjmuje kształt ptaka („dusze-ptaki”), najczęściej jaskółki, kukułki, słowika, kruka, sowy. Na Białorusi natomiast wierzono, że dusze topielców zamieniają się w kaczkę³⁹.

³⁸ T. Węgrzynowicz, *Szczątki zwierzęce jako wyraz wierzeń w czasach ciałopalenia zwłok*, Warszawa 1982.

Może to stanowić jedynie pośredni dowód na związek widocznych na naczyniu z Woli Łobudzkiej rysunków ptaków z wierzeniami, w których ptaki odgrywały istotną rolę. Jednakże problem funkcjonowania w pradziejach wierzeń związanych ze zwierzętami jest zbyt rozległy, aby mógł być podejmowany w ramach niniejszego opracowania.

Instytut Archeologii
Uniwersytetu Łódzkiego

Jacek Błaszczyk

A VESSEL WITH THE PICTURE OF BIRDS FROM
WOLA ŁOBUDZKA SITE 1, SZADEK DISTRICT

As a result of three-season conducted rescue researches 106 grave complexes were revealed. Materials from 49 graves are stored in Museum of Pabianice whereas furnishing of 57 graves in the collection of the Chair of Archaeology in the University of Łódź.

There is the vessel with the picture of birds uncovered in the grave no 3 that deserves our attention. A grave pit had an oval shape of 50 cm diameter. A filling of the pit consisted of dark gray sand with a large amount of charcoal. Six coarse fragments of vessels (Tab. II, Figs. 1-6) and fragments with the picture of birds (Tab. III, Figs. 1, 2a-c) were found in the upper part of the filling in a layer 10-15 cm thick. At the bottom of the pit a cinerary urn was placed while above it an umbo and fragments of a shield handle were uncovered.

Artifacts found in the grave have numerous analogies. On the basis of these the complex is dated from the 2nd half of the 3rd century to the 1st half of the 4th century (phases C₂-C₃). It is difficult to interpret an idea of the picture from the vessel no 7. The picture made by one stamp (presumably traces of an ornament) shows birds floating on water. The birds differ by numbers of visible details, but it is hard to ascertain whether it is intentional idea or coarse vessel making.

Ethnographic sources provide much information about the meaning of animals in folk beliefs. Birds emerging in beliefs e.g. in Slovenia and Belorussia are connected with a cult of the dead. The possibility of linking the pattern from the Wola Łobudzka vessel with beliefs where birds play an important role can not be excluded. However, the problem of beliefs connected with animals functioning in prehistory is too wide to be covered in this paper.

³⁹ K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, t. 2, cz. 1, *Kultura duchowa*, Warszawa 1967, s. 506-610.